

Исмаилов Абдували Абдумаликович,
Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси
хузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш
давлат инспекцияси хузуридаги Таълим сифатини
баҳолаш бўйича халқаро тадқиқотларни амалга
ошириш миллий маркази директори

ЎҚУВЧИЛАРНИНГ ТАЪЛИМДАГИ ЮТУҚЛАРИНИ БАҲОЛАШ: ТАНЛОВ РАМКАСИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ

УЎК: 371.263

ИСМАИЛОВ А.А. ЎҚУВЧИЛАРНИНГ ТАЪЛИМДАГИ ЮТУҚЛАРИНИ БАҲОЛАШ: ТАНЛОВ РАМКАСИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ

Мақолада ўқувчиларнинг таълимдаги ютуқларини баҳолаш миллий тизимининг ажралмас қисми бўлган танлов рамкаси ҳақида сўз юритилади. Баҳолашда қатнашадиган мактаблар ва ўқувчиларни танлаб олиш учун аввалам бор миллий даражадаги таълим муассасалари ва улардаги ўқувчилар ҳақидаги зарурый маълумотларни ўз ичига олган рўйхат мақолада танлов рамкаси деб юритилади. Танлов рамкасини шакллантириш зарурияти, ундаги маълумотларни тўплаш механизmlари ҳақида фикр юритилади. Унда Таълим сифатини баҳолаш бўйича халқаро тадқиқотларни амалга ошириш миллий марказидаги тажрибадан келиб чиқсан ҳолда Миллий ва халқаро баҳолаш дастурларининг мақсадлари йўлида тайёрланган танлов рамкасининг намунавий шакли атрофлича тавсифлаб берилди.

Таянч сўз ва тушунчалар: миллий баҳолаш, халқаро баҳолаш, танлаб олиш, маълумот, ўқувчи, танлов рамкаси.

ИСМАИЛОВ А.А. ОЦЕНКА ДОСТИЖЕНИЙ УЧАЩИХСЯ В ОБРАЗОВАНИИ: ФОРМИРОВАНИЕ РАМКИ ВЫБОРКИ

В статье рассказывается о рамках селекции, которая является неотъемлемой частью национальной системы оценки достижений учащихся в области образования. Для того чтобы выбрать школы и учащихся, участвующих в оценке, необходимо, чтобы сначала были выбраны учебные заведения на национальном уровне и была доступна необходимая информация об учениках в них. Список, содержащий аналогичную информацию, упоминается в статье как рамка выборки. Приведено мнение о необходимости формирования рамки отбора, механизма сбора информации в ней. В нем содержится подробное описание типовой формы рамки отбора, подготовленной для целей национальных и международных программ оценки, на основе опыта Национального центра международных исследований по оценке качества образования.

Ключевые слова и понятия: национальная оценка, международная оценка, выборка, информация, учащийся, рамка выборки.

ISMAILOV A.A. ASSESSMENT OF STUDENTS' ACHIEVEMENTS IN EDUCATION: THE FORMATION OF A SAMPLING FRAME

The article describes the sampling system, which is an integral part of the national system for student achievements evaluation in the field of education. In order to sample schools and students participating in the evaluation, it is necessary the first there are has to be available educational institutions at the national level and the necessary information about the students in these. The list containing similar information as a sample frame is discussed in the article. The opinion is given regarding the need to form a sampling frame, as mechanism for collecting information into the list. It contains a detailed description of the standard form of the sampling frame prepared for the purposes of national and international evaluation programs, based on the experience of the National Center for International Studies for the Quality of Education Assessment.

Key words and concepts: national evaluation, international evaluation, sampling, information, student, sampling frame.

Кириш. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 29 апрелдаги "Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида"ги ПФ-5712-сон Фармони асосида ўқувчиларнинг билим даражасини баҳолаш бўйича халқаро дастурларда доимий иштирок этиш, шунингдек, фармон билан тасдиқланган концепциянинг мақсадли кўрсаткичларига кўра, PISA баҳолаш дастури рейтингида Узбекистоннинг 2030 йилга келиб, биринчи 30 та илфор мамлакатлар қаторига кириш мақсадлари илгари сурилган¹.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2018 йил 8 декабрдаги "Халқ таълими тизимида таълим сифатини баҳолаш соҳасидаги халқаро тадқиқотларни ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида"ги 997-сон қарорига² мувофиқ, Ўқувчилар саводхонлигини баҳолаш бўйича халқаро PISA, Матнни ўқиб тушуниш даражасини баҳолаш бўйича PIRLS, Математика ва табиий-илмий фанлар бўйича халқаро ўрганиш тенденцияси TIMSS, Ўқитиш ва ўрганиш бўйича халқаро сўровнома TALIS тадқиқотларида умумтаълим мактабларининг иштирокини таъминлаш, шунингдек, миллий баҳолаш тизимини такомиллаштириш белгиланган.

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 29 апрелдаги "Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида"ги ПФ-5712-сон фармони. - <https://lex.uz/docs/4312785>

² Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2018 йил 8 декабрдаги "Халқ таълими тизимида таълим сифатини баҳолаш соҳасидаги халқаро тадқиқотларни ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида"ги 997-сон қарори. - <https://lex.uz/docs/4097073>

Миллий, минтақавий ва халқаро тадқиқотлар миллий даражадаги ютуқлар даражасини аниқлаш жараёнида танловга асосланган ёндашувдан фойдаланади. Баъзи миллий баҳолаш тизимлари ҳар иккала, яъни умумий қамровга асосланган ҳамда ўқувчиларни танлаб олишга асосланган усуllibардан фойдаланади (масалан, Коста-Рика, Куба, Франция, Гондурас, Иордания, Мексика ва Уругвай). Бошқа кўпгина давлатларда маҳаллий миллий баҳолаш дастурлари умумий қамров бўйича маълумотлар тўплайди (масалан, Минас-Жерайс, Парана ва Сан-Пауло, Бразилия, Богота, Колумбия ва Агаукальентес, Мексика) [Crespo, Soares ва DeMello e Souza, 2000].

Мавзунинг долзарблиги. Таълим сифати ва самарадорлигини ошириш йўлида хорижий илфор тажрибаларни ўрганиш, халқаро стандартларни жорий этиш, мавжуд тизимни қиёсий таҳлил қилиш ва замон талабларига жавоб берадиган миллий баҳолаш тизимини такомиллаштириш долзарб аҳамиятга эга.

Шуни таъкидлаш жоизки, давлат таълим стандартлари компетенциявий ёндашувга асосланганлигига қарамасдан, ўқитиш ва баҳолаш методлари, шунингдек дарсликлар ва бошқа ўқув материаллари **асосан ахборотни ёдлаш ва баён қилишга қаратилган бўлиб, танқидий фикрлаш, ахборотни мустақил излаш ва таҳлил қилиш кўникмалари** ҳамда бошқа малакаларни ривожлантиришга тўсқинлик қилмоқда (концепция).

Мақсад. Мақсадли кўрсаткичлар ортида, Ўзбекистоннинг миллий таълим тизимини ривожлантириш, жозибадорлигини ошириш, ўқувчиларнинг ўқиш, математика ва табиий йўналишдаги фанлардан саводхонлик даражажамонавий таълим / Современное образование 2021, 12 (109)

сини баҳолашга йўналтирилган миллий баҳолаш тизимини яратиш мақсадлари кўзда тутилган.

Ўқувчиларнинг ютуқларини миллий баҳолашда мактаблардаги баҳоланиши мақсад қилинган муайян синфларда таълим олаётган барча ўқувчилар рўйхатининг мавжуд бўлиши, ўқувчиларнинг танловини тўғридан-тўғри ушбу рўйхат орқали танлаб олиш имконини берган бўлар эди. Лекин, кўпгина мамлакатларда, шу жумладан Ўзбекистонда хам, ҳаттоқи баҳолашни марказий бошқарув органлари томонидан ўtkазилаётган тақдирда хам ўқувчиларнинг тўлиқ ва янгиланган рўйхатини олиш имконсиз ҳисобланади. Бундай ҳолларда, муқобил маълумотлар манбасига мурожаат қилиш ёки хусусий тўлиқ ва янгиланган рамкани яратиш зарурияти вужудга келади.

Ўқувчилар рўйхатига билвосита эга бўлиш, аввало мактабларни танлаб олиш ва ундан кейин ушбу мактабдаги ўқувчилар ҳақидаги маълумотларни шакллантириш орқали амалга оширилади. Ҳақиқатда, ўқувчиларнинг рўйхатини олиш фақатгина миллий ёки халқаро баҳолашда иштирок этиш учун танлаб олинган мактаблар бўйича талаб этилади.

Кўпгина мамлакатларда таълим вазирлиги ёки бошқарув органи танлов рамкасини шакллантириш учун дастлабки маълумотлар манбаи ҳисобланади. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг "Халқ таълими тизимида таълим сифатини баҳолаш соҳасидаги халқаро тадқиқотларни ташкил этиш чоратадбирлари тўғрисида" 2018 йил 8 декабрдаги 997-сон қарорига¹ асосан ўқувчиларнинг таълимдаги ютуқларини баҳолашга қаратилган халқаро PIRLS, TIMSS, PISA ва TALIS дастурларида умумтаълим муассасалари иштирокини таъминлаш ваколати Таълим сифатини баҳолаш бўйича халқаро тадқиқотларни амалга ошириш миллий марказига берилган.

Мавзу бўйича бошқа олимларнинг илмий асарлари таҳлили. Болотов В.А., Вальдман И.А.,

¹ Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг "Халқ таълими тизимида таълим сифатини баҳолаш соҳасидаги халқаро тадқиқотларни ташкил этиш чоратадбирлари тўғрисида" 2018 йил 8 декабрдаги 997-сон қарори.

Горбовский Р.В. ва бошқаларнинг² тадқиқот ишларида таълим сифатини баҳолаш миллий тизимини шакллантиришда халқаро ва Россия тажрибаси ўрганилган бўлиб, унда Россия, МДҲ мамлакатлари (Арманистон, Беларуссия, Қозоғистон, Қирғизистон ва Тожикистон) ҳамда узоқ хорижий мамлакатлар (Австралия, Чили ва АҚШ) мактаб ўқувчиларнинг таълимдаги ютуқларини мониторинг қилиш ва миллий имтиҳонлар тизимлари таҳлил қилинган. Умумроссия таълим сифатини баҳолаш тизимини такомиллаштириш, тизимли муаммоларни ечиш, баҳолаш натижаларидан манфаатдор томонларнинг фойдаланиш самарарадорлигини ошириш бўйича таклифлар илгари сурилган.

В.Грини, Т.Келлаган³, Жан Дьюомей, Дж. Хьюард Гоф каби олимлар томонидан олиб борилган тадқиқотларда ўқувчиларнинг таълимдаги ютуқларини миллий ва халқаро баҳолашнинг ўзига хос хусусиятлари тадқиқ этилган бўлиб, баҳолашнинг асослари, унинг мақсадлари, усуллари, асосий элементлари ва ташкил этиш омиллари таҳлил қилинган. Шунингдек, танлаб олиш тартиби ва унга қўйиладиган техник талаблар назарий жиҳатдан ёритиб берилган.

Миллий даражадаги баҳолаш жараёнларида танлаб олиш баҳолаш тадқиқотининг муваффақиятли бўлишини таъминлашда муҳим омиллардан ҳисобланиб, уни илмий асосланган ҳолда ташкил этиш лозим. Шунингдек, Иқтисодий ҳамкорлик ва тараққиёт ташкилотининг Ўқувчиларни баҳолаш халқаро PISA дастурiga оид техник стандарт⁴ ҳамда мамлакатларда халқаро тадқиқотларни жорий этишга оид қўлланма⁵, PISA халқаро тадқиқотининг тажриба

² В.А.Болотов, И.А.Вальдман, Р.В.Горбовский, Ю.С.Захир, Т.А.Мерцалова Ключевые вопросы национальных и региональных систем оценки качества образования (экспертных обзор)[текст]: коллект.моногр., Нац.исслед.ун-т «Высшая школа экономики». -М:Изд.дом Высшей школы экономики, 2016. – 232с. -500 экз. – ISBN 978-5-7598-1507-5 (в обл.).

³ Assessing national achievement levels in education / [edited by] Vincent Greaney and Thomas Kellaghan. p. cm. Includes bibliographical references. ISBN 978-0-8213-7258-6 (alk. paper) — ISBN 978-0-8213-7259-3.

⁴ PISA 2018 technical standards, Version 1, November 2015, Produced by OECD Secretariat and the PISA 2018 Contractors.

⁵ PISA National project manager manual, 10 March 2017, Produced by PISA 2018 International Contractors.

синови¹ ҳамда асосий синов жараёнлари учун танлаб олиш бўйича йўриқномаларда² мактаблар ва ўқувчиларни танлаб олишнинг ўзига хос хусусиятлари ва техник талаблари батафсил ёритиб берилган.

Мақоланинг илмий моҳияти. Халқаро тадқиқотлар нуфузли халқаро ташкилотлар томонидан амалга оширилиб, профессионал ва илмий асосланган ёндашувлар асосида ташкил этилади.

Хорижий мамлакатларнинг тажрибалари шуни кўрсатади, халқаро рейтинг ва тадқиқотларда доимий ва узлуксиз иштирок этиш орқали, тизимдаги ўзгаришларни кузатиб бориш ҳамда зарурий қарорлар қабул қилиш имконияти яратилади.

Бундан кўриниб турибдики, аксарият хорижий мамлакатлар хам ўзининг таълимга оид сиёсатини белгилаш, Миллий баҳолаш тизимини такомилластириб боришда халқаро тадқиқотларнинг тажрибалари, натижалари ва солиштирма таҳлиллари муҳим ўрин тутади, тизимни ривожлантириш бўйича стратегик дастурлар, чора-тадбирлар ва қарорлар қабул қилинади.

Ўзбекистон Республикасида таълим сифатини баҳолаш тизимини ривожлантиришда халқаро баҳолаш дастурлари асосий омиллардан бўлиб хизмат қиласди.

Тадқиқотнинг объекти. Миллий, минтақавий ва халқаро баҳолашни ташкил этиш мақсадида мактаблар ва ўқувчиларни танлаб олиш учун танлов рамкасини шакллантириш лозим бўлади. Аслида мукаммал танлов рамкаси кўп томонлама, тўлиқ ва янгилangan рўйхатни ўз ичига олган бўлиб, аниқлаштирилган мақсадли аҳоли ўқувчилари ҳамда уларни баҳолашга ёрдам берадиган маълумотлардан иборат бўлади.

Тадқиқотда қўлланилган усуслар. Ҳозирги кунга қадар халқаро баҳолаш дастурлари билан бир қаторда ушбу дастурларнинг тажрибалиридан келиб чиқсан ҳолда Ўқувчилар саводхонлигини баҳолаш миллий тадқиқоти ташкил этилган эди. Таклиф этилаётган Ўқувчиларнинг ютуқларини баҳолаш миллий тизими учун тан-

¹ FT Sampling Guidelines, OECD Programme for International Student Assessment 2015, Second Meeting of National Project Managers, Bangkok, Thailand, 18-20 March, 2013, Produced by Westat, Core C Contractor.

² Main Survey School Sampling Preparation manual, Overview, February 2017, Produced by Westat, Core C Contractor.

лов рамкасини шакллантириш Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси ҳузуридаги Таълим сифатини баҳолаш бўйича халқаро тадқиқотларни амалга ошириш миллий маркази томонидан амалга оширилган бўлиб, Халқ таълими вазирлигининг қўллаб-қувватлаши асосида худудлардаги халқ таълими бошқарув идоралари орқали зарурый маълумотлар тўплланган³.

Ушбу тарзда олинган рўйхатда мактабнинг номи ва жойлашган ҳудуди, мақсадли ўқувчиларнинг умумий, синфлар кесимидағи ва ўқитиш тиллари кесимидағи сони, мактабнинг қишлоқ ёки шаҳар ҳудудида жойлашуви, мавжуд таълим босқичлари, мактаб ёки ундаги синфларнинг ихтисослашуви, навбатлилиги, бошқарув шакли, маҳсус таълимга эҳтиёжли ўқувчиларнинг мавжудлиги, мақсадли ўқувчилар сонига нисбатан мактабнинг ҳажми каби маълумотлар келтирилган.

Одатда танлов рамкалари мукаммал бўлмайди, чунки улар мақсадли аҳоли ҳақида аниқ маълумотларни кўрсатмайди ёки бъязи ҳолларда ҳақиқий маълумотларга мос келмаслиги мумкин. Рамкадаги қайдлар мактаблар бўйича олганда, ҳақиқатдан кўра кўпроқ мактаблар киритилган бўлиши мумкин. "Ортиқча қамров" сифатида танилган шу каби ҳолатлар, маълумотлар тўпланиши жараёнида мактабларнинг тугатилиши ёки бошқа мактаблар билан бирлаштирилиши оқибатида келиб чиқади. Бундан ташқари, мақсадли аҳоли ҳақидаги бъязи маълумотлар киритилмай қолиши хам мумкин, бунга "етарли бўлмаган қамров" сифатида қаралади. Бундай вазият, мактабни рамкага киритмай қолиш ёки бошқа ташкилотга тегишли муассаса сифатида эътибордан четда қолиши натижасида келиб чиқиши мумкин. Рамкага ҳақиқатда киритилган элементлар тадқиқот учун танлаб олинадиган мақсадли аҳолини таш-

³ Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекциясининг Тасарруфида таълим муассасалари бўлган вазирлик ва идораларга йўналтирилган 2019 йил 27 августдаги 01-631-сонли ҳамда 2021 йил 18 октябрдаги 01-794-сонли хатлари.

1-жадвал. Миллий баҳолаш учун танлов рамкасининг минимал даражадаги зарур элементлари¹

№	Элемент	Тавсифи
1	Идентификация	Хар бир мактаб номи ёки рақами бўйича аниқ идентификация қилиниши лозим.
2	Боғланиш маълумотлари	Хар бир мактаб билан алоқага киришиш имконини берувчи маълумотлар бўлиши лозим. Бундай маълумотлар, поча манзили, телефон рақами ва бошқаларни ўз ичига олади.
3	Тасниф	Баҳолаш мақсадига кўра мактабларнинг таснифланиши ҳақидаги маълумотлар хам танлов рамкасига киритилиши мумкин (масалан, мактабларнинг географик ҳудудлар бўйича гурухлашуви, бошқарув шакли, таълим тили ёки ижтимоий-маданий груҳи, давлат ёки хусусий муассаса эканлиги ва б.).
4	Ҳажм ўлчовлари	Ўқувчилар ёки синфлар сони каби ҳажм ўлчовлар танловни шакллантиришда талаб этилиши мумкин.
5	Янгиланиш	Танлов рамкасидаги маълумотларнинг тўпланган ва янгиланган санаси ҳақидаги тафсилотлар келтирилиши лозим.

2-жадвал. Миллий баҳолаш учун танлов рамкаси²

Random School ID	Таълим муассасаси тури	Худуд номи	Туман (шахар) номи	Таълим муассасаси номи	Мулкчилик шакли
1	2	3	4	5	6

кил этади. Танлов рамкасининг муҳим элементлари 1-жадвалда тавсифланган (1-жадвал)

Танлов рамкаси турли шаклларда қўлланилиши мумкин. 1-жадвалда келтирилган намуна хар қандай ўқув йили давомида бошланғич таълимга қабул қилинган барча ўқувчиларнинг мақсадли аҳолисини шакллантириш учун муносиб шакл сифатида берилган.

Ўқувчилар ютуқларини миллий ва халқаро баҳолаш мақсадларида фойдаланиш учун танлов рамкаси Таълим сифатини баҳолаш бўйича халқаро тадқиқотларни амалга ошириш миллий марказида шакллантирилган.

Натижалар ва амалий мисоллар. Танлов рамкаси учун зарурий маълумотларни шакллантириш одатда 1-3 ой вақти талаб этади, шундай экан, уни сурункали тўлиқ янгилаб бориш жисмонан имконсиз ҳисобланади. Миллий баҳолаш мақсадлари ҳамда бошқа баҳолаш мақсадларини олдиндан аниқлаб олиш ва шунга мос равишда рамка намунасини шакллантирилиши муваффақиятли бўлиши мумкин. Танлов рамкаси таълим муассасасининг тури, жойлашуви, мулкчилик шакли, ягона идентификация рақамлардан иборат маълумотларни тўплашни назарда тутган. Ушбу мақолада яхлит намуна-

даги шаклни қисмларга ва жадвалларга ажратган ҳолда келтирилган.

Асосий жиҳати шундаки, ушбу рамка Республика ҳудудида жойлашган мажбурий таълим босқичида ўқитиш таклиф этилган барча турдаги таълим муассасалари ва улардаги мақсадли ўқувчилар ҳақидаги маълумотларни тўплашга қаратилган (2-жадвал).

Таълим муассасасининг ихтисослашганлиги, ундаги мавжуд таълим босқичлари, ўқувчилар ва синфлар сонлари тўғрисидаги маълумотлар келтирилиши кўзда тутилган бўлиб, ушбу маълумотлар танловни амалга оширишда мактабларни тоифалар ва синфларга ажратишда қулай имконият яратади (3-жадвал).

Ўзбекистон мактабларида таълим 7 та тилларда олиб борилади, ўз навбатида Миллий ва халқаро баҳолашда хар доим хам барча тилларда таълим олаётган ўқувчиларни эмас, қамрови бўйича энг кўп ўқувчилар таълим оладиган тилларга эътибор қаратилади. 4-жадвалда 4-синф ўқувчиларнинг таълим оладиган тиллари бўйича сонининг тақсимоти келтирилган (Баҳолаш мақсадидан келиб чиқиб, 8-синф ёки 15 ёшли ўқувчилар учун мослаштирилиши мумкин). Шунингдек, Миллий баҳолаш имконияти чекланган ўқувчиларнинг иштироқини кўзламайди, лекин шундай бўлсада, танловдан истисно қилиниши учун муайян тоифа ўқувчилар ҳақидаги аниқ маълумотларга эга бўлиш талаб этилади. 4-жадвал 4 ва 8-синфлар ўқувчилари қаторидан Миллий баҳолаш ҳамда

¹ Implementing a national assessment of educational achievement / editors, Vincent Greaney, Thomas Kellaghan. p. cm. — (National assessments of educational achievement ; v. 3) Includes bibliographical references and index. ISBN 978-0-8213-8589-0 (alk. paper) — ISBN 978-0-8213-8590-6.

² Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекциясиning 2021 йил 18 октябрдаги 01-794-сонли хати.

3-жадвал. Миллий баҳолаш учун танлов рамкаси: 4 ва 8-синф¹

Таълим муассасасининг ихтисослашганлиги	Таълим муассасасида мавжуд таълим босқичи	Таълим муассасасидаги			
		Жами ўқувчилар сони	Жами синфлар сони	шу жумладан	
				Жами 4-синфлар сони	Жами 8-синфлар сони
7	8	9	10	11	12

4-жадвал. Миллий баҳолаш учун танлов рамкаси: таълим тиллари²

4-синф (8-синф) ўқувчилари сонининг таълим оладиган тиллари бўйича тақсимоти									
ўзбек тили	рус тили	қорақалпоқ тили	инглиз тили	қозоқ тили	қирғиз тили	тожик тили	туркман тили	Жами 4-синф (8-синф) ўқувчилар сони	шу жумладан маҳсус таълимга эхтиёжи бор ўқувчилар сони*
13	14	15	16	17	18	19	20	21	22

5-жадвал. Миллий баҳолаш учун танлов рамкаси: 15 ёшлилар³

2006 йилда туғилган ўқувчиларнинг (6-11-синфлардаги) синфлар кесимидағи сони							АЛ ва КҲМ учун 2006 йилда туғилган ўқувчиларнинг босқичлар кесимидағи сони		
6-синф	7-синф	8-синф	9-синф	10-синф	11-синф	Жами 7-11-синфлар	1-босқич	2-босқич	Жами
23	24	25	26	27	28	29	30	31	32

TIMSS ҳалқаро баҳолаш дастури учун танлаб олиш имкониятларини таъминлайди (4-жадвал).

Миллий ва ҳалқаро баҳолаш жараёнлари мақсадларидан келиб чиқсан ҳолда қамрови билан хам фарқ қиласди. Масалан, TIMSS дастури 4 ва 8-синф ўқувчиларининг таълимдаги ютуқларини баҳолашни кўзласа, PISA дастури эса 7 ва ундан юқори синфда ўқиётган 15 ёшли ўқувчиларнинг фанлар бўйича саводхонлик даражасини текширишни назарда тутади. Ўз навбатида, танловнинг қамров доирасига киритилмай қоладиган аҳоли ҳақида аниқ статистик маълумотлар талаб этилади (Масалан, 6-синф). 15 ёшли ўқувчилар умумтаълим мактабларида, академик лицейлар ва касб-хунар мактабларида хам таълим олаётган бўлиши мумкин. 5-жадвалда берилган намунавий шакллар Миллий баҳолаш ва ҳалқаро PISA дастури доирасида баҳолаш мақсадлари йўлида мактабларни тан-

лаб олиш учун зарурӣ маълумотларни тўплашга ёрдам беради (5-жадвал).

Баҳолаш жараёнларини ташкил этишда логистика масаласи долзарб аҳамиятга эга бўлади. Унда тест синовларини ташкил этувчи жамоанинг ҳудудлар ва мактаблар бўйлаб ҳаракатланиши, вақтни ва ташиб юришни тўғри тақсимлаш мақсадида таълим муассасасининг жойлашуви, унинг туман ёки шаҳар марказига нисбатан масофа мўлжали, ундаги дарс жараёнларининг неча навбатда ташкил этилганлиги каби маълумотларга эҳтиёж туғилади. 6-жадвал ушбу турдаги маълумотларга эга бўлиш имконини беради (6-жадвал).

7-жадвалдаги шакллар, танлов рамкасида киритилган таълим муассасаси билан алоқа ўрнатиш учун зарурӣ бўлган маълумотларни ўз ичига олади. Шунингдек, танлов рамкасидағи маълумотлар реал маълумотлар билан баъзида фарқ қилиб қолиши мумкин. Бунга таълим муассасасининг тугатилиши, қўшиб юборилиши каби омиллардан ташқари маълумот тайёрлаётган масъул шахсларнинг етарлича тушунчага эга бўлмаганлиги, маълумотни шакллантириш методикасидан хабардор эмаслиги ёки масъулиятсиз-

¹ Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекциясининг 2021 йил 18 октябрдаги 01-794-сонли хати.

² Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекциясининг 2021 йил 18 октябрдаги 01-794-сонли хати.

³ Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекциясининг 2021 йил 18 октябрдаги 01-794-сонли хати.

6-жадвал. Миллий баҳолаш учун танлов рамкаси: логистика¹

Таълим муассса- саси- нинг жойла- шуви	Таълим муассасасидан туман (шаҳар) марка- зигача масофа (км)	Таълим навбат- лилиги	Таълим муассасасида ўқувчиларнинг жинс таркиби	Таълим муассасаси- нинг юридик манзили
33	34	35	36	37

7-жадвал. Миллий баҳолаш учун танлов рамкаси: боғланиш²

Таълим муассасаси директорининг		Таълим муассасасидан маълумотларни тақдим этган масъул шахс		
Ф.И.О.	телефон рақами	Ф.И.О.	Лавозими	телефон рақами
38	39	40	41	42

лиги каби омиллар хам сабаб бўлиши мумкин. Ушбу жадвал орқали олинадиган маълумотлар хар бир таълим муассасасида танлов рамкаси учун маълумотларни шакллантирган масъул шахс билан исталган пайтда тезкор боғланиш имкониятлари билан бир қаторда масъул шахснинг маълумотларни шакллантиришдаги масъульиятини оширишга ҳам ёрдам беради (7-жадвал).

Танлов рамкасини шакллантиришда рамка-нинг хар бир бирлигига тақорланмас идентификация рақами берилиши лозим. Ушбу идентификация рақамлари вазирлик ёки бошқарув идоралари билан маълумот алмашибда қулайлик яратади. Тайёргарлик ишлари давомида рамкага баъзи элементлар ва структуралар қўшилиши мумкин. 2, 3, 4, 5, 6 ва 7-чи жадвалларда кўриниб турганидек, хар бир ўзгарувчи учун идентификация рақамлари берилган.

Хулоса. Ўқувчиларнинг таълимдаги ютуқларини баҳолаш миллий тизимининг ажralмас қисми бўлган танлов рамкаси ҳақидаги атрофлича маълумотлардан келиб чиқиб қўйидаги хулосаларга келиш мумкин:

Миллий ва халқаро баҳолашда қатнашадиган мактаблар ва ўқувчиларни танлаб олиш учун аввалам бор миллий даражадаги таълим муассасалари ва улардаги ўқувчилар ҳақидаги зарурий маълумотлар мавжуд бўлиши лозим;

- танлов рамкасини шакллантириш зарурияти, ундаги маълумотларни тўплаш механизmlари ҳақида маълумотлар берилди;

- танлов рамкаси учун жадваллар ва намуналарни шакллантиришнинг ўзи зарурий маълумотларни тўплаш учун етарли бўлмайди;

- баҳолашда бирданига таълим муассасаси ва ўқувчиларнинг рўйхатига эга бўлиш имконсиз эканлиги сабабли рамкани шакллантиришда таълим муассасаси ва танлов учун зарурий маълумотларга эга бўлиш лозим;

- тайёрланган танлов рамкасини Миллий ва халқаро баҳолаш дастурлари мақсадлари йўлида намунавий шакл сифатида фойдаланилиши мумкин;

- танлов рамкаси учун тўпланадиган маълумотларнинг ишончлилиги ва сифатини таъминлаш мүҳим аҳамиятга эга;

- танлов рамкаси умумий ўрта таълим тизимида таълим сифатини баҳолаш бўйича миллий ва халқаро дастурларни жорий этиш йўлида иштирокчиларни танлаб олиш учун қулай маълумотлар манбаи бўлиб хизмат қиласи, шунингдек муваффақиятли танлов эса, тизимда туб ислоҳотлар ва бурилишларга сабаб бўладиган стратегик қарорлар қабул қилиш учун зарурий маълумотларни олиш имкониятлари яратилади;

- ушбу мақолада келтирилган кенг қамровли рамка асосида кичик ва мослаштирилган рамкалар шакллантирилиши, стратифицияланган ва кластерли танловларни амалга ошириш мақсадлари йўлида атрофлича маълумотларга эга бўлиш имконияти яратилади;

- мақолада кўриб чиқилган рамка бўлимлари кенг қамровли маълумотларни жамлашни кўзда тутиши билан аҳамиятли. Баҳолаш жараёнлари учун мактабларни танлаб олиш мақсадидан келиб чиқсан ҳолда рамканинг бўлимларини модификация қилиш мумкин.

Таклифлар. Тадқиқот ўтказиш учун иштирокчиларни танлаб олишга қаратилган рамкани муваффақиятли шакллантиришда қўйидаги таклифлар билдирилади:

- маълумотларнинг сифати ва ишончлилигини таъминлаш, бунда қўйидаги чоратадбирларни амалга ошириш лозим:

¹ Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекциясининг 2021 йил 18 октябрдаги 01-794-сонли хати.

² Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекциясининг 2021 йил 18 октябрдаги 01-794-сонли хати.

- жадвалдаги маълумотларни шакллантириш бўйича йўриқнома тақдим этиш;
- маълумотларни тўплаш жараёнини мувофиқлаштириш учун йўналишлар бўйича координаторларни тайинлаш, масаларни умумий жамловчи, бошқа вазирлик ва идоралар тизими учун масъул, нодавлат таълим тизими учун масъул ва ҳ.к..
- жадвал асосида маълумотларни тақдим этиш масалалари бўйича тегишли вазирлик ва идораларнинг масъул шахслари учун семинар ташкил этиш;
- танлов рамкасини шакллантириб, унга мувофиқ тегишли таълим вазирликлари ва идоралари орқали маълумотлар тўпланишидан олдин, маълумотларни тайёрлаш бўйича умумий топшириқлар ва тушунтиришлар берилишини таъминлаш. Бунинг учун жадвалларга қўшимча расмий хат юбориш, маълумотлар тайёрлашда берилиши мумкин бўлган саволлар ва муаммоларни минимумга келтириш;
- рамка учун маълумот тайёрлайдиган хар бир вазирлик, идора ёки таълим муассасидаги масъул ходим маълумот тайёрлашнинг мақсади, уни тайёрлашдаги асосий эътибор қаратиладиган жиҳатлар ҳақида тушунчаларга эга бўлишини таъминлаш;
- бир нечта кичик бўлимлар орқали жами статистик маълумотлар тўпланадиган катакларда автоматлаштирилган формуалар жорий этиш;
- жадваллардаги ўзгартирилмаслиги лозим бўлган катакларни блоклаш;
- кейинги мақолаларда, Миллий баҳолаш учун таълим муассасаларини танлаб олиш, стратификацияланган тасодифий танлов, кластерли тасодифий танлов ҳақида сўз юритилиши режалаштирилган.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 29 апрелдаги "Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида"ги ПФ-5712-сон фармони. - <https://lex.uz/docs/4312785>

2. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2018 йил 8 декабрдаги "Халқ таълими тизимида таълим сифатини баҳолаш соҳасидаги халқаро тадқиқотларни ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида"ги 997-сон қарори. - <https://lex.uz/docs/4097073>

3. Implementing a national assessment of educational achievement / editors, Vincent Greaney, Thomas Kellaghan. p. cm. — (National assessments of educational achievement; v. 3) Includes bibliographical references and index. ISBN 978-0-8213-8589-0 (alk. paper) — ISBN 978-0-8213-8590-6.

4. PISA 2018 technical standards, Version 1, November 2015, Produced by OECD Secretariat and the PISA 2018 Contractors.

5. Main survey school sampling preparation manual. Overview. February 2017 produced by Westat, Core C Contractor.

6. FT Sampling Guidelines, OECD programme for International Student Assessment 2015, Second Meeting of the National Project Managers, Bangkok, Thailand, 18-20 March 2013, Produced by Westat, Core C Contractor.

7. Файзиева Д.Қ., Исмаилов А.А. Халқаро баҳолаш дастурлари ўқувчиларнинг ўқув ютуқларини баҳолашнинг инновацион тизимини такомиллаштириш омили сифатида. "Таълим фидойилари" республика илмий-услубий журнали, 5-сон, Гувохнома №1170, ISSN 2180-2160, 562-568 б.

8. Исмаилов А.А., Тоғаева Г.О., Акбарова С., Асқарова Д. Халқаро тадқиқотларда ўқувчиларнинг табиий фанлар бўйича саводхонлигини баҳолаш. Табиий йўналишдаги фан ўқитувчилари, методистлари ва соҳа мутахассислари учун методик қўлланма. "Шарқ" Нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси бош таҳририяти, Тошкент, 2019 йил.

9. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекциясининг 2019 йил 27 августдаги 01-631-сон ва 2021 йил 18 октябрдаги 01-794-сон хатлари.